

Asia: VN/34869/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laeiksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain ja rajat ylittävistä terveydenhuollosta annetun lain 20 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Pakolaisapu ry kiittää mahdollisuudesta lausua asiaan.

Hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetaan, että hyvinvointialueilla, Helsingin kaupungilla ja HUS-yhtymällä ei jatkossa enää olisi lakisääteistä velvoitetta järjestää kiireellisen hoidon lisäksi välttämättömiksi arvioituja kiireettömiä terveydenhuollon palveluja ulkomaalaislain vastaisesti maassa oleskeleville kolmansien maiden kansalaisille. Nykyistä esitysluonnosta perustellaan ilman oleskelulupaa maassa oleskelun kannusteiden purkamisella sekä paluiden edistämisellä.

Suomen Pakolaisapu on lausunut 23.7.2024 aikaisempaan hallituksen esitysluonnokseen, ja useat Pakolaisavun silloin esittämät huomiot ovat tärkeitä ja ajankohtaisia myös nykyisen esityksen osalta.

Suomen Pakolaisapu ei kannata ehdotettua säätelyä. Pakolaisapu katsoo, että kaikkien paperittomien yhdenvertainen oikeus välttämättömiin terveystalveluihin tulisi myös jatkossa turvata lainsäädännöllä.

Velvollisuus taata välttämätön hoito perustuu Suomea sitoviin kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin, kuten YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevaan yleissopimukseen (nk. TSS-sopimus) sekä Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan. Lisäksi perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvelut sekä edistettävä väestön terveyttä. Lakiesityksen vaikutukset kohdentuvat marginaaliseen, mutta hyvin haavoittuvaan ja valmiiksi heikossa asemassa olevaan ihmisryhmään.

Esityksen mukaan ulkomaalaislain vastaisesti maassa oleskeleville tulisi tarjota yksilölliseen lääketieteelliseen arviointiin perustuva välttämätön kiireetön hoito, jos sen epääminen olisi ilmeisen kohtuutonta henkilön terveydentilan tai vamman vuoksi tai jos epääminen vakavasti vaarantaisi muun henkilön tai väestön terveyden. Välttämätön hoito voidaan katsoa kiireettömäksi silloin, kun hoitoa ei ole täysin välttämätöntä antaa saman tien, vaan hoitoon pääsy voi odottaa joitakin päiviä tai viikkoja. Esityksessä todetaan, että ”välttämättömän kiireettömän hoidon antamatta jättäminen voi aiheuttaa terveyshaittaa ja lisätä tarvetta kiireelliseen hoitoon, johon jokaisella on oikeus”, (s.28). Näin ollen Pakolaisapu katsoo, että lääketieteelliseen arvioon perustuvan välttämättömäksi arvioidun hoidon epääminen on kaikissa tilanteissa lähtökohtaisesti kohtuutonta, sillä välttämättömän kiireetön vaiva voi pahentua lähitulevaisuudessa ilman asianmukaista hoitoa. Hoitamattomat terveysongelmat lisäävät todennäköisesti kalliimman kiireellisen hoidon tarvetta myöhemmässä vaiheessa. Pakolaisavun kokemuksen mukaan paperittomuudessa elävät henkilöt hakeutuvat terveydenhuoltoon usein vasta siinä vaiheessa, kun heidän terveydentilansa on jo heikentynyt.

Ehdotettu muutos lisää yksittäisiin terveydenhuollon ammattilaisiin kohdistuvaa taakkaa. Muutoksen myötä hoitohenkilökunta asetetaan tilanteisiin, joissa he mahdollisesti joutuvat kieltäytymään hoidon antamisesta, vaikka tarve hoidolle on jo arvioitu ja todettu. Näkemyksemme mukaan tämä on myös terveydenhuollon eettisten periaatteiden vastaista. Käytännössä terveydenhuollon ammattilaisten saattaa olla vaikeaa todentaa hoitoon hakeutuneen henkilön oleskelun statusta, eikä näiden ammattilaisten tehtäviin tulisi kuulua maassa oleskelun syy arviointi. Esityksellä luodaan poukkoilevaa ja vaikeasti tulkittavaa lainsäädäntöä, joka vaikeuttaa myös ammattilaisten työtä.

Nykyinen lainsäädäntö on ollut voimassa lyhyen aikaa, vasta vuoden 2023 alusta. Näin ollen nykyisen säätelyn vaikutuksista ei vielä voida tehdä kattavaa ja asianmukaista arviointia. Nykyisen lainsäädännön valmistelun yhteydessä toteutettiin kuitenkin laaja selvitys, joka nimenomaan osoittaa tarpeen turvata paperittomille henkilöille myös välttämätön hoito kiireellisen hoidon lisäksi. Ennen nykyisen säätelyn voimaantuloa Suomi sai ihmisoikeussopimusten toimeenpanoa valvovilta kansainvälisiltä elimiltä moitteita paperittomien riittämättömästä terveydenhuollosta.

Pidämme myönteisenä sitä, että lasten ja raskaana olevien terveyspalveluiden saatavuutta ei rajoiteta. Näkemyksemme mukaan lailla tulisi kuitenkin nykytilan mukaisesti turvata myös aikuisten hoito. Haluamme myös tuoda esille sen, että vanhemman tai muun huoltajan terveydentila heijastuu aina väistämättä myös lapsen arkeen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Siksi aikuisten välttämättömän kiireettömän hoidon järjestäminen turvaa myös lapsen oikeuksia, hyvinvointia ja terveyttä.

Pakolaisapu haluaa muistuttaa, että ihmiset päätyvät paperittomiksi moninaisista syistä ja erilaisten tapahtumien seurauksena. Toisin kuin esitysluonnoksessa todetaan, näkemyksemme mukaan paperittomat henkilöt ovat aina jo yksin olosuhteensa vuoksi haavoittuvassa asemassa.

Pakkomuuton asiantuntijana Pakolaisapu haluaa tuoda myös esille sen, että erityisesti kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden kohdalla ei voida tehdä yleistä oletusta siitä, että henkilön terveydentila ja hyvinvointi kohenisi paluulla kotimaahan tai että henkilöllä olisi mahdollisuus saada terveydenhoitoa lähtömaassaan. Pakkomuuton taustalla vaikuttavat moninaiset tekijät, eivätkä kaikki pakkomuuttoon johtavat syyt oikeuta kansainväliseen suojeluun. Lisäksi suojelun tarvetta ei aina tunnisteta turvapaikkamenettelyssä. Lähdön syy on siitä huolimatta voinut olla pätevä ja pelko omasta turvallisuudesta todellinen. Terveydenhoidon tosiallinen saatavuus lähtömaassa vaihtelee myös merkittävästi riippuen siitä, mistä ihminen on kotoisin. Erityisesti konflikteista kärsineillä alueilla voi olla täysin mahdotonta saada riittäviä terveydenhuollon palveluja.

Esityksen perusteluista:

Esityksen mukaan lakimuutoksella pyritään muun muassa poistamaan laittoman oleskelun kannusteita. Kuitenkin, kuten myös esityksessä todetaan, tutkimuskirjallisuus, selvitykset tai muut tietolähteet eivät tue väitettä siitä, että ilman oleskeluoikeutta olevien terveyspalveluiden laajuus tai saatavuus olisi kannuste maassa oleskelulle tai suora veto- tai pitovoimatekijä. Ei myöskään ole tiedossa, että nykyinen säätely terveydenhoidon tarjoamisesta olisi lisännyt Suomeen tuloa tai Suomessa oleskelua ulkomaalaislain vastaisesti. Pakolaisapu ei ole myöskään omassa neuvontayössään huomannut, että terveydenhoidon saatavuus vaikuttaisi ihmisten päätökseen pysyä tai poistua maasta. Arviomme on, että esitetyillä muutoksilla ei saavuteta asetettuja tavoitteita.

Esityksen perusteluista Pakolaisapu haluaa tuoda esille, että luonnoksessa ei esitetä sellaisia painavia yhteiskunnallisia perusteita, jotka viittaisivat tarpeeseen rajoittaa jo valmiiksi hyvin haavoittuvassa asemassa olevan ihmisryhmän oikeutta terveydenhuoltoon. Perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamisen tulee olla aina hyväksyttävää, oikeasuhteista sekä painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimaa. Erityisen ongelmallisena Pakolaisapu pitää esitysluonnoksessa sitä, että ilman oleskeluoikeutta maassa oleskelevien perus- ja ihmisoikeuksiin puututaan vakavalla tavalla siksi, että heille halutaan lähettää ”selkeä viesti siitä, että jääminen maahan laittomasti ei ole hyväksyttävää” (s.15) sekä lisätä tietosuutta ja ymmärrystä paluuvaihtoista.

Esitysluonnoksessa ei tuoda uskottavasti esille sitä, miten juuri terveydenhuollon palveluiden rajaaminen tulisi vähentämään paperittomien määrää tai kannustamaan paluuseen kotimaahan. Näiden seikkojen valossa perustelut terveydenhuolto-oikeuden rajaamiselle eivät ole hyväksyttäviä, oikeasuhteisia tai edes tarkoituksenmukaisia. Pakolaisapu katsoo, että ehdotetulla muutoksella rajoitetaan tarpeettomalla tavalla perus- ja ihmisoikeuksia sekä luodaan yhdenvertaisen kohtelun vastaista ja inhimillisesti kestämatöntä säätelyä.

Suomen Pakolaisapu ja lukuisat muut asiantuntijatahot ovat toistuvasti huomauttaneet, että useat tämän hallituskauden aikana toteutetuista lainsäädäntömuutoksista tulevat todennäköisesti lisäämään paperittomuudessa elävien määrää Suomessa. Tällaisia muutoksia ovat muun muassa

työperäisen oleskeluluvan tulorajan nostaminen sekä työ- ja opiskeluperäisen oleskeluluvan hakemisen epääminen turvapaikkaa hakeneilta.

Ahlberg Melissa
Suomen Pakolaisapu ry